УДК 504. 4 + 334. 716 (477)

Косяк Д.С.

ОБГРУНТУВАННЯ РОЗРОБКИ ПАСПОРТУ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ В УКРАЇНІ

Визначено поняття паспортизації, основні природні ресурси та об'єкти, які підлягають паспортизації. Обґрунтовано актуальність розробки паспорту водних об'єктів, подано форму паспорту та невідкладність її впровадження сьогодні в Україні

Ключові слова: паспортизація, екологічна паспортизація, паспорт водного об'єкту

Определено понятие паспортизации, основные природные ресурсы и объекты, которые подлежат паспортизации. Обоснована актуальность разработки паспорту водных объектов, подана форма паспорту и неотложность ее внедрения сегодня в Украине

Ключевые слова: паспортизация, экологическая паспортизация, паспорт водного объекта

Is Certain concept of the passport system, basic natural resources and objects that is subject to the passport system. Actuality of development to the passport of water objects is reasonable, a form is given to the passport and urgency of her introduction today in Ukraine

Keywords: passport system, ecological passport system, passport of water object

Актуальність. Сьогодні в Україні водні ресурси відіграють одну з найважливіших ролей у житті кожної людини і взагалі у цілому суспільстві. З кожним роком їх роль буде зростатиме у зв'язку зі зменшенням об'ємів та кількості чистої води, яку зможе буде споживати людина. Так, саме чистої води!!! Адже, об'єми забрудненої та безповоротної води на різних водогосподарських об'єктах (підприємствах, організаціях) будуть зростатимуть з кожним роком, а очисних споруд для них чекати доведеться довго, завдяки браку коштів, а бо їх відсутності. І цьому існує багато причин, які всім на сьогодні відомі: не раціональне використання природоохоронних коштів; недосконаліть нормативно-правової бази; дуже великий об'єм скиду забруднених стічних вод різними підприємствами, організаціями; несанкціоновані скиди забруднених стічних вод від населення та водогосподарських об'єктів, забруднення водних об'єктів сільськогосподарським сектором та ін.

Поняття *«паспортизація»* набуло свого поширення в науковій літературі, починаючи з 70-х рр. минулого століття. У різних галузях господарської діяльності процедура паспортизації здійснювалась з метою обстеження досліджуваних об'єктів, збору показників діяльності підприємств, які були вихідними даними для техніко-економічних розрахунків, необхідних для дослідження тієї чи іншої проблеми й прийняття управлінського рішення.

Паспортизація – складання паспортів на окремі об'єкти, одиниці ресурсів, джерела викидів (скидів), системи очищення (за Яциком А. В.). Це сукупність державних заходів, спрямованих на упорядкування

використання водних об'єктів, охорону їх від забруднення, засмічення та вичерпання, запобігання шкідливим діям вод та ліквідації їх наслідків, поліпшення стану водних об'єктів.

Методика. Індивідуалізація водних об'єктів здійснюється за допомогою їх паспортизації. Паспортизації, згідно з вимогами законодавства України, зокрема, підлягають такі природні ресурси та об'єкти:

- ґрунти (ГОСТ 17.4.2.03-86. Охорона природи. Ґрунти. Паспорт грунтів);
- річки (постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку складання паспортів річок і Порядку установлення берегових смуг водних шляхів та користування ними» від 14 квітня 1997 р. № 347);
- окремі об'єкти тваринного світу (зокрема собаки мисливських порід - Закон України «Про мисливське господарство та полювання»);
- відходи (Закон України «Про відходи», постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення державного обліку та паспортизації відходів» від 1 листопада 1999 р. № 2034);
- пасіки (Закон України «Про бджільництво» від 22 лютого 2000 р.);
- об'єкти виробництва, транспортування, зберігання і застосування пестицидів і мінеральних добрив (закони України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про пестициди і агрохімікати», Державні санітарні правила ДСП 8.8.1.2.001-98 (п. 1.3) 03.08.1998 «Транспортування, зберігання та застосування пестицидів у народному господарстві»);
- промислові ділянки рибальства в басейні Чорного моря (Правила промислового рибальства в басейні Чорного моря, затверджені наказом Державного комітету рибного господарства України від 8 грудня 1998 р. № 164);
- хвостосховища (Методика обстеження і паспортизації гідротехнічних споруд систем гідравлічного вилучення та складування промислових відходів, затверджена наказом Держкомархітектури від 19грудня 1995 р. №252);
- потенційно небезпечні об'єкти (Положення про паспортизацію потенційно небезпечних об'єктів, затверджене наказом МНС від 18 грудня 2000 р. зі змінами від 16 серпня 2005 р.);
- ядерний матеріал (паспорти облікових одиниць та партій) (Облік та контроль ядерного матеріалу, фізичний захист ядерного матеріалу і ядерних установок. НП 306.7.086-2004 від 8 червня 2004 р. № 101. Тлумачний словник українських термінів, затверджений Державним комітетом ядерного регулювання України).

Екологічній паспортизації в Україні підлягають також водно-болотні угіддя міжнародного значення, ландшафти, об'єкти садово-паркового мистецтва, інші природні об'єкти, що потребують посиленої охорони, агрохімічний стан земельних ділянок, деякі інші об'єкти.

Паспорт джерела водного об'єкта (його акваторії) передбачає: місцезнаходження, стан, характер використання, якість води, необхідні заходи щодо упорядкування використання та охорони водного об'єкта. Індивідуалізація водних об'єктів проводиться органами Державного комітету України по водному господарству.

Виклад основного матеріалу. Подальші наукові дослідження, використання, збереження, відтворення та охорона водних об’єктів, а також проведення оцінки запасів поверхневих вод річкових басейнів вимагають конкретної інформації та систематизованого зведення даних про водні ресурси, тобто паспортів водних об’єктів. Їхня розробка зможе якісно забезпечити виконання цих робіт.

Наприклад, для покращення якості води у річці, необхідно зменшити скиди забруднюючих речовин (їх ГДК); для кращого упорядкування водоохоронних зон та прибережних захисних смуг на річках, необхідно змінити в деяких створах їх ширину і т. і. Тобто, є велика кількість показників, які постійно повинні бути під контролем, так як вони необхідні для аналізу і оцінки екологічного стану об’єктів та територій. Тому, щоб виконати якісну їх економічну оцінку, потрібно постійно вести їх паспортизацію та облік.

Більшість Комплексних програм розвитку водного господарства регіонів України на період до 2020 р. обов’язково включають інвентаризацію і паспортизацію наявних водних об’єктів місцевого та загальнодержавного значення. Це дуже радує, але деякі програми – цього взагалі не включають, чому? Можливо, вони не знають, кому треба розробляти паспорт водного об'єкта? Хто затверджує порядок розробки і форму паспорта? Де брати фінансування на ці всі види робіт? На це, можу сказати, тільки одне – треба працювати, бо тільки праця згуртованих та висококваліфікованих колективів зможе дати ефективний результат.

Згідно статті 51 Водного кодексу України № 213/95-ВР від 6 червня 1995 паспорт водного об'єкта необхідний для підприємств, які надають у користування водний об’єкт на умовах оренди.

Порядок розробки та форма паспорта затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики в галузі охорони навколишнього середовища.

Кабінет Міністрів України постановою від 29.05.2013 N 420, яка набрала чинності з 1 липня 2013 р., затвердив Типовий договір оренди водних об'єктів. В якому сказано, що невід'ємними частинами договору є: план або схема об'єкта оренди; кадастровий план земельної ділянки з відображенням обмежень (обтяжень) та інших прав третіх осіб у її використанні і встановлених земельних сервітутів; акт визначення меж земельної ділянки в натурі (на місцевості); акт приймання-передачі об'єкта оренди; проект відведення земельної ділянки; паспорт водного об'єкта, а у разі надання в оренду рибогосподарської технологічної водойми - паспорт та/або технічний проект рибогосподарської технологічної водойми.

У договорі також повинні зазначатися розміщені у межах об'єкта оренди гідротехнічні споруди та інші об'єкти інфраструктури.

За невиконання або неналежне виконання договору сторони несуть відповідальність відповідно до закону та цього договору.

Після припинення дії договору орендар повертає орендодавцеві об'єкт оренди у стані, не гіршому порівняно з тим, у якому він одержав його в оренду. У разі погіршення корисних властивостей об'єкта оренди, пов'язаних із зміною його стану, орендодавець має право на відшкодування збитків у розмірі, визначеному сторонами.

Такий договір набирає чинності після його державної реєстрації за місцем розташування об’єкта оренди, про що у Державному реєстрі земель повинно бути вчинено запис.

Згідно із зазначеною статтею Водного кодексу України, Міністерством екології та природних ресурсів України видано наказ від 18.03.2013 № 99 «Про затвердження Порядку розроблення паспорта водного об’єкта», зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 18.05.2013 за № 775/23307.

Паспорт водного об'єкта погоджується з Державним агентством водних ресурсів України у строк, що не перевищує 15 днів з дня його надходження.

Якщо інше не передбачено договором оренди водного об'єкту, паспорт водного об'єкта підлягає перегляду кожні 5 років, а також у разі змін технічних параметрів водного об’єкта і гідротехнічних споруд, зміни гідрологічного режиму річки (водотоку) та відповідному коригуванню.

Паспорта водних об’єктів, розроблені до набрання чинності цим наказом, при укладанні договорів оренди водних об’єктів з 01.07.2013 підлягають приведенню у відповідність до вимог Порядку розроблення паспорта водного об’єкта.

Міністерством екології та природних ресурсів України згідно із зазначеною статтею Водного кодексу України, видано наказ від 28.05.2013 № 236 «Про затвердження Методики визначення розміру плати за надані в оренду водні об'єкти», зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 17.06.2013 за № 986/23518.

Ця Методика встановлює єдиний механізм розрахунку орендної плати за надані в оренду водні об’єкти і є обов’язковою для застосування органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування при укладанні ними договорів оренди водних об’єктів.

Обласні управління водних ресурсів, в межах повноважень, повинні також приймати участь при підготовці матеріалів та укладанні договорів оренди водних об’єктів.

Згідно наказу від 18.03.2013 № 99 Порядок розроблення паспорта водного об’єкта визначає механізм розроблення паспорта водного об’єкта.

Порядок повинен бути спрямований на встановлення технічних параметрів водного об’єкта, гідрологічних характеристик річки (водотоку), регламентацію експлуатаційної діяльності на водосховищах, ставках та

озерах (далі – водний об'єкт) для забезпечення сталого використання (включаючи кількісне та якісне відновлення) усіх ресурсів, пов'язаних з існуванням водойми, надійності функціонування споруд і для підвищення ефективності їх використання.

Замовником робіт із розроблення паспорта водного об'єкта є його орендодавець.

Паспорт водного об'єкта повинен обов'язково складатися з:

1) короткої пояснювальної записки, де вказується назва водного об'єкта; назва річки (водотоку), на якій (якому) розташований водний об'єкт; місцезнаходження греблі, водного об'єкта, відстань від гирла річки до греблі; призначення водного об'єкта (водосховища, ставка) відповідно до проекту будівництва; рік здачі в експлуатацію; тип водного об'єкта, експлуатація у каскаді (як частина водогосподарської системи) чи ізольовано; вид регулювання стоку; дата наповнення до нормального підпірного рівня (далі - НПР); наявність акта прийому в експлуатацію водосховища (ставка) або гідровузла; наявність правил експлуатації та режиму роботи водного об'єкта; замовник проекту будівництва водосховища (ставка) або гідровузла; розробник проекту будівництва водосховища (ставка) або гідровузла; відомча приналежність гідровузла (власник, балансоутримувач); балансова вартість гідровузла; користувачі, якими здійснюється забір води з водного об'єкта (наявність у них дозволів на спеціальне водокористування);

2) характеристики річки (водотоку), а саме: басейн, до якого належить річка (водотік); водозбірна площа, км^2; рівень зарегульованості річки (співвідношення загального об'єму водосховищ і ставків у басейні річки до обсягу стоку даної річки в розрахунковий маловодний рік, який спостерігається один раз на двадцять років); гідрологічні показники стоку (модуль річного стоку, л/с з 1 км^2); середній багаторічний обсяг стоку, тис.м^3 за рік, за період повені, за період межені; витрати води, м^3/с; середня багаторічна, середньомісячна максимальна (1% забезпеченості) та мінімальна (95% забезпеченості); величина санітарних витрат води, м^3/с; внутрішньорічний розподіл стоку (у роки із 50 %, 75 %, 95 % забезпеченості), тис.м^3;

3) характеристики водного об'єкту: довжина, м; максимальна та середня ширина, м; найбільша та середня глибина, м; площа водного дзеркала при НПР, га; відсоток заростання водного об'єкта, %; відмітка НПР, м. Балтійської системи висот (далі - БС); відмітка максимального (форсованого) підпірного рівня, м БС; відмітка рівня мертвого об'єму (далі - РМО), м БС; об'єм при НПР, тис.м^3; об'єм при максимальному (форсованому) підпірному рівні, тис.м^3; об'єм при РМО (рівень мертвого об'єму), тис.м^3; корисний об'єм, тис.м^3; об'єм санітарного попуску, тис.м^3 (визначається окремо для кожного водного об'єкта для діапазону від 0,3 до 0,5 м від НПР); основні гідрохімічні показники якості води: головні іони, біогенні речовини, мікроелементи, органічні речовини, специфічні

забруднюючі речовини; втрати на випаровування та фільтрацію протягом року, тис.м^3;

4) характеристики греблі: тип, конструкція; матеріал; конструктивні параметри: ширина по гребеню, м, довжина, м, максимальна висота, м; закладання укосів: верхового, низового; кріплення укосів: верхового, низового; наявність та конструктивні параметри переїзду, розташованого на греблі;

5) характеристики водоскидної споруди: тип; матеріал; конструктивні параметри: вхідний оголовок, м, водопровідна частина, м, вихідний оголовок, м; вид регулювання, затвори щитові, засувка тощо; пропускна здатність водоскидної споруди, м^3/с;

6) характеристики відвідного каналу: тип; матеріал; довжина, м; ширина по дну, м; кріплення; пропускна здатність водоскидної споруди, м^3/с;

7) характеристики прибережної захисної смуги: інформація про встановлення, залуження та заліснення; розмір (ширина) смуги, м;

8) графічних матеріалів: ситуаційний план водного об'єкта, М 1:10000 - 1:50000; план водного об'єкта, М 1:500 - 1:2000; план гідровузла; плани та розрізи всіх основних елементів гідровузла (водопідвідних, водорегулюючих, водоскидних, водовідвідних); поздовжній профіль по осі водного об'єкта; поперечні перерізи у характерних місцях; графіки залежності площі водного дзеркала та об'єму від відмітки рівня води: S = f (h), W = f (h), де S – площа водного дзеркала, W - об'єм, h - відмітка рівня води, f - функція.

Паспорт водного об'єкта розробляється в чотирьох примірниках, які зберігаються по одному: в архіві басейнового або обласного управління водних ресурсів, Державному агентстві водних ресурсів, у орендодавця, а також надається орендарю.

Після закінчення строку оренди орендар повертає свій примірник паспорта водного об'єкта орендодавцю.

Всі коригування паспорта водного об'єкта здійснюються відповідно до Порядку його розроблення.

Основною метою паспортизації в умовах екологічної кризи повинно бути зниження обсягів нераціонального споживання ресурсів за рахунок економного використання природних ресурсів, енергетичних мереж, технологій, процесів, установок, економіки в цілому. Про це свідчать праці різних вчених [19, 20], які займаються удосконаленням паспортів і дослідженням рівнів паспортизації об'єктів енерго- і ресурсозбереження. На їхню думку, обстеженню повинні підлягати усі види ресурсів: природні, управлінські, людські, технологічні, енергетичні, паливні, витратні, фінансові, нормативно-законодавчі. На базі цих паспортів можуть бути складені паспорти різних програм підприємств, регіонів, галузей економіки.

Висновки. Екологічна паспортизація запроваджувалася з метою оздоровлення екологічної ситуації, але незважаючи на безспірні її

переваги, вона, на жаль, не набула в Україні повсюдного поширення, зважаючи на її добровільний характер. Також, враховуючи подальші наукові дослідження, використання, збереження, відтворення та охорону водних об'єктів, необхідно вводити та запроваджувати обов'язкову паспортизацію для водних об'єктів. Тільки їхня розробка зможе якісно забезпечити виконання всіх подальших робіт та наукових досліджень. Тому, якщо українське суспільство у майбутньому хоче жити у екологічній рівновазі з природою: мати чисту воду, землю, повітря і інші природні блага, то вже сьогодні йому необхідно звернути увагу на екологічну паспортизацію, особливо водних об'єктів в Україні, так як вода – це життя, а чиста вода - одна із найбільших благ, які з кожним роком будуть ставати безцінним багатством всього суспільства та людства.

Використані джерела:

1. Земельний кодекс України. Введений в дію з 2002 р. та Постановою Кабінету Міністрів України від 13.05. 1996 р. за № 502 «Про порядок використання земель водного фонду».

2. Водний кодекс України зі змінами та доповненнями станом на 20 листопада 2004 року // Офіційне видання № 12/2004 року. – К.: Форум, 2004. – 87 с.

3. Порядок визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режим ведення господарської діяльності в них // Підзаконний акт до ст. 87. Водного кодексу України, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 8 травня 1996 р. № 486.

4. Повітряний кодекс України. Водний кодекс України. За станом на 26 травня 2008 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парламентське вид-во, 2008. – 96 с. (Серія "Бібліотека офіційних видань").

5. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25.06.1991 р.

6. Укрупненные нормы водопотребления и водоотведения для различных отраслей промышлености. – М.: Стройиздат, 1982. – 528 с.

7. ВБН Д.1.1-33-3.1-07-2003 Порядок визначення вартості ремонту водогосподарських і природоохоронних об'єктів і споруд.

8. Порядок видачі, оформлення, реєстрації "Енергетичного паспорта підприємства" і оплати послуг при його впровадженні / Наказ Державного комітету України по енергозбереженню від 10 липня 1998 р. № 89.

9. Порядок організації і проведення енергетичних обстежень бюджетних установ, організацій і казенних підприємств / Наказ Державного комітету України по енергозбереженню від 15 вересня 1999 р. № 78.

10. ГОСТ Р 513799 – 99. Энергосбережение. Энергетический паспорт промышленного потребителя топливно-энергетических ресурсов // Электронный ресурс, 2008.

11. ДСТУ 2155 – 93. Энергосбережение. Методы определения экономической эффективности энергосберегающих мероприятий // Электронный ресурс, 2008.

12. Информационная система паспортизации оборудования, зданий, сооружений и коммуникаций // Электронный ресурс, 2008.

13. ГОСТ – 17.0.0.04 – 90 "Екологічний паспорт промислового підприємства" від 30.01.90 р. № 4-НТК.

14. Положення про проведення планово-попереджувальних ремонтів меліоративних систем і споруд.

15. Положення про порядок ведення інвентаризації і паспортизації загальнодержавних та міжгосподарських меліоративних систем від 26.12.2001 р. № 283.

16. А.В. Яцик, Д.С. Косяк. Визначення параметрів природних фільтрів у басейнах річок Українського Полісся. // Водне господарство України. – 2007. - № 4. – С. 31 – 37.
17. Яцик А.В., Шевчук В.Я. Енциклопедія водного господарства, природокористування, природовідтворення, сталого розвитку. – К.: Ґенеза, 2006. – 1000 с.
18. Яцик А.В. Водогосподарська екологія: у 4-х т., 7 кн. – К.: Генеза, 2004. – Т. 3, кн. 5. – 496 с. 19. Лебедев Л. Н., Дубовик В. Г., Розен П. В. Состав паспорта энерго-ресурсозбереження. – К. : НТУУ "КПИ", 2007. – 16 с.
20. Лебедев Л. Н., Дубовик В. Г. Рівні паспортизації об'єктів енерго-ресурсозбереження. – К. : НТУУ "КПИ", 2007. – 16 с.
21. Порядок видачі, оформлення, реєстрації "Енергетичного паспорта підприємства" і оплати послуг при його впровадженні / Наказ Державного комітету України по енергозбереженню від 10 липня 1998 р. № 89.
22. Порядок організації і проведення енергетичних обстежень бюджетних установ, організацій і казенних підприємств / Наказ Державного комітету України по енергозбереженню від 15 вересня 1999 р. № 78.
23. ГОСТ Р 513799 – 99. Энергосбережение. Энергетический паспорт промышленного потребителя топливно-энергетических ресурсов // Электронный ресурс, 2008.
24. ДСТУ 2155 – 93. Энергосбережение. Методы определения экономической эффективности энергосберегающих мероприятий // Электронный ресурс, 2008.